

ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: АНАЛІТИКА, ДЕФІНІЦІЇ, ІННОВАЦІЇ

УДК 001.891: 002 (477)

Л.Я. Філіпова

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглядаються особливості та напрями розвитку наукових досліджень з документознавства; проаналізовано кількісно-якісні показники щодо захищених в Україні дисертацій з документознавчої спеціальності за останні п'ять років, визначено тенденції.

Ключові слова: наукові дослідження, дисертації, документознавство, УНДІАСД, НАКККіМ, НБУВ, ХДАК, Україна

Розвиток документознавства в Україні, яке сформувалося як наукова дисципліна, має насьогодні певні досягнення. Напрями документознавчих досліджень тісно повязані як з архівознавством, так і з теорією та практикою організації інформаційної діяльності.

Сучасні наукові дослідження з документознавства та архівознавства, які тривалий час традиційно асоціювалися виключно з історичними науками, зазнали певних змін, обумовлених процесами інформатизації та інтернетизації, іншими трансформаційними проявами сучасного інформаційного суспільства. Відображенням таких процесів є дисертаційні дослідження, які захищаються в наукових та науково-освітніх установах України. Аналіз їх сучасного стану надав можливість визначити певні тенденції та проблемні питання [5].

Відзначимо, що так історично склалося, що науковій підготовці кадрів для архівної галузі слугувала діяльність аспірантури та спеціалізованої вченого ради в Українському науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства (УНДІАСД). Захист дисертацій з архівознавства та документознавства відбувався в межах двох спеціальностей 07.00.06 - історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни та 07.00.10 - документознавство, архівознавство. Паспорт першої спеціальності передбачав переважно наукові дослідження історико-архівознавчого напряму, а другої – пов'язані з документознавством (документною інформацією та документами, документальними фондами, ресурсами тощо).

У 2003р. в Україні був розроблений новий паспорт для спеціальності 07.00.10 “Документознавство, архівознавство”, а пізніше, у 2008р., був змінений шифр цієї спеціальності – 27.00.02, та й сама спеціальність була перепідпорядкована з наукової галузі 07 - Історичні науки до іншої, нової у

«Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій...», 27 – Соціальні комунікації. Відповідно зазнала певних змін й проблематика дисертаційних досліджень, що було відбито у двох нових паспортах спеціальності, один з яких, залишивши історико-архівознавчий напрям, дозволяв дисертації з архівознавства та документознавства захищати з історичних наук, а інший, з розширеною інтегрованою та оновленою проблематикою, дозволяв захисти дисертацій - з соціальних комунікацій, хоча назва спеціальності залишилась колишньою (“Документознавство, архівознавство”).

Аналіз дисертацій з документознавства, захищених в Україні з 2008 по 2013 рр.[1], надав наступні результати. Було захищено 19 дисертацій, серед яких - тільки 1 докторська дисертація (В.В. Бездробко), решта – кандидатські; серед них більша кількість були захищені за спеціальністю 27.00.02 – з історичних наук, і тільки 6 - із соціальних комунікацій, у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ) у період 2011-2012 рр. За установою-місцем захисту дисертацій рейтинг такий: НАКККіМ -11, УНДІАСД -7, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (НБУВ) - 1. У географічному аспекті змісту дисертацій досліджувалися документознавчі проблеми України та її регіонів: Поділля, Чернігівської губернії, крім того, зарубіжжя – Німеччини. Серед основних ключових слів можна виділити такі: питання діловодства (організація, нормативне, науково-методичне забезпечення, державна політика), документознавство (становлення, розвиток, інформологічні напрями досліджень), документальні ресурси, документаційне забезпечення (управління, культури, освіти, туристичної галузі), типи та види документів (нормативно-правові акти, навчальна документація, електронна документація, аудіовізуальні документи, вторинна документальна інформація), документознавче навчання. Згідно з переліком напрямів наукових досліджень у паспорті спеціальності 27.00.02 – Документознавство, архівознавство, у захищених дисертаціях не розглядалися проблеми формування електронних та інтернет-ресурсів, наукометричні дослідження в документознавстві, система документальних комунікацій, біографічні дослідження в документознавстві та інші.

До наукових установ, в яких створено спеціалізовані вчені ради для захисту дисертацій за цією спеціальністю, поряд з УНДІАСД, долучилися НБУВ та НАКККіМ. Відзначимо, що НАКККіМ вперше розпочала захисти дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук - із соціальних комунікацій - за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство, нарівні з традиційним науковим ступенем – кандидати історичних наук. Нещодавна така можливість з'явилася також у НБУВ та у Харківській державній академії культури (ХДАК), що уможливлює осучаснення

архівознавчих та документознавчих досліджень, поряд з продовженням захистів «традиційних» історико-архівознавчих та документознавчих дисертацій. Відзначимо, що в аспірантурі ХДАК на факультеті документознавства та інформаційної діяльності, який розпочав функціонувати ще наприкінці минулого сторіччя, стали готовувати кандидатські дисертації у новому напрямі інформатизації суспільства – електронного документознавства, що було обумовлено особливостями навчального процесу, який охоплював поряд з документознавчим та гуманітарним навчанням, достатньо потужне інформаційно-комп’ютерне навчання, що й викликало відповідне тяжіння випускників факультету працювати над науковими дослідженнями інформаційно-документознавчого спрямування.

Слід відзначити, що необхідність організаційного упорядкування наукової діяльності з проблем документознавства, обумовлена її зростаючою динамікою «відкриття» (ліцензування) навчальної спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» у ВНЗ України та, як наслідок, очикуваним згодом попитом на вступ до аспірантури з боку магістрів з цієї спеціальності.

Останні роки спостерігається тенденція підвищення популярності цієї спеціальності в контексті активної інформатизації суспільства в українському освітньому середовищі. Так, згідно зі статистикою, наданою інформаційною системою «Конкурс», яка розпочала функціонувати в мережі Інтернет[2] з 2008р., було оголошено про прийом абітурієнтів на навчання на освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» за напрямом 6.020105 Документознавство та інформаційна діяльність, галузі - 0201 Культура:

- у 2008 р. - 41 ВНЗ України (23 ВНЗ + 18 філіали КНУКІМ),
- у 2013 р. – вже 66 ВНЗ України (42 ВНЗ + 24 філіали КНУКІМ).

Тобто майже вдвічі збільшилась кількість вищих навчальних закладів України, в яких була ліцензована спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність» (бакалаврат). Серед 42 ВНЗ – Київ (10), Луганськ (3), Харків (2), Львів (2), Полтава (2), Дніпропетровськ (1), Донецьк (1), Івано-Франківськ (1), Кіровоград (1), Луцьк (1), Кременчук (1), Маріуполь (1), Миколаїв (1), Одеса (1), Острог Рівненської області (1), Рівно (1), Тернопіль (1), Черкаси (1), Чернівці (1). І ще додаються філіали КНУКІМ та його приватного інституту, яких збільшилося з 18 до 24 (у Вінниці, Запоріжжі, Черкасах, Ужгороді, Львові, Дніпропетровську, Миколаїві, Донецьку, Одесі, Кіровограді, Сімферополі), причому у кожному з перелічених міст - по 2 філіала цього освітнього закладу.

На рівень магістратури [3] у минулому році запрошувалися абітурієнти – у 25 ВНЗ, серед яких: Київ (6), Харків (2), Луцьк (2), Дніпропетровськ (1),

Донецьк (1), Маруполь (1), Луганськ (1), Черкаси (1). Кіровоград (1), Львів (1), Острог Рівненської області (1), Полтава (1), Тернопіль (1), Одеса (1), Вінниця (1), Черкаси (1), Біла Церква (1), Луганськ (1).

Нагадаємо, що на початку цього сторіччя в Україні налічувалося до десяти ВНЗ, де була ліцензована спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність», а на право «першопроходців» у цій спеціальності претендують Донецький національний університет, Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу та Харківська державна академія культури.

Отже, статистика минулорічної вступної компанії підтверджує актуальність порушених питань щодо необхідності подальшого розвитку наукових напрямів з документознавства. Відповідно поширюється мережа аспірантур та спеціалізованих вчених рад з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук з соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.02 «Документознавство, архівознавство».

Так, на сьогодні, згідно з офіційними даними веб-сайту Міністерства освіти і науки України [4], в нашій державі функціонують спеціалізовані вчені ради за цією спеціальністю у таких наукових та науково-освітніх установах:

УНДІАСД	27.00.02	історичні науки
НБУВ	27.00.02	історичні науки, соціальні комунікації
НАКККіМ	27.00.02	історичні науки
ХДАК	27.00.02	соціальні комунікації

Узагальнюючи, можна констатувати, що для фахівців з документознавчої спеціальності в Україні вже розроблена основа освітньо-наукової системи, яку згідно з 8-ми рівневою Європейською рамкою кваліфікацій (EQF) можна представити наступним чином:

6 рівень – бакалавр з документознавства та інформаційної діяльності;

7 рівень – магістр з документознавства та інформаційної діяльності;

8 рівень – доктор філософії (бувший кандидат наук) та доктор наук за спеціальністю 27.00.02 «Документознавство. Архівознавство», у наукових галузях: історичні науки та соціальні комунікації. І, зважаючи на присутність потужної інформаційної складової у навчальній спеціальності

(«Документознавство та інформаційна діяльність»), можна допустити захисти дисертацій за спеціальністю 27.00.07 «Соціальна інформатика» у науковій галузі соціальні комунікації.

В сучасних умовах розвитку документально-комунікаційної сфери з'являється реальна можливість ефективного розвитку відповідного галузевого (та міжгалузевого) поля наукових досліджень з різnobічними питаннями та аспектами вивчення документа та інформації, для чого насамперед необхідно організувати та консолідувати науковий потенціал держави шляхом створення Координаційної науково-методичної ради для узгодження наукових тем в цій галузі, вироблення основних наукових критеріїв вибору та розробки дисертаційних тем за фахом, що в подальшому надасть можливості впорядкувати й активізувати процеси підготовки та захисту якісних і актуальних для сучасного інформаційного суспільства дисертацій.

[1] Джерелом бібліографічної інформації про захищені в Україні дисертації слугували відомості, наявні у вільному доступі в Інтернеті: на веб-сайтах наукових та освітніх установ, зокрема УНДІАСД, НАКККіМ, НБУВ (реферативна БД, БД авторефератів дисертації та інші стрінки сайту); однак зібрана інформація не претендує на вичерпність.

[2] <http://vstud.info/i2008.html>; <http://vstud.info/2013/> ;
<http://vstud.info/2013/i2013okr1b57a6d552-dad0-41e0-93b4-895629603148.html>

[3] <http://vstud.info/2013/i2013okr2b57a6d552-dad0-41e0-93b4-895629603148.html>

[4] <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/563/informatsiya-shchodo-zasidan-ta-rishen-atestatsijnoji-kolegiji/>

Список використаних джерел

1. Кулешов С.Г. Перспективні напрямки наукових досліджень у спеціальному документознавстві // Студії з архівної справи та документознавства. – 2004. – Т.12. – С. 115-120.
2. Філіпова Л.Я. Про наукові дослідження з сучасного документознавства та бібліотечно-бібліографічних наук // Вісник Книжкової Палати.—2004.—№3 . — С.22-23.
3. Філіпова Л.Я. Нова наукова проблематика зі спеціальності «Документознавство. Архівознавство». вимоги часу // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти та практики: Зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ.—К., 2008. —С. 83.-85.
4. Філіпова Л.Я. Наукові школи соціальної інформатики та напрями її розвитку в Україні // Вісник ХДАК: зб. наук. пр. Вип. 43. / ХДАК. — Х.: ХДАК, 2014.— С. 80-87.
5. Філіпова Л.Я. Сучасні дисертаційні дослідження зі спеціальності «Документознавство. Архівознавство» в Україні: деякі підсумки / Л.Я.

Філіпова // Вісник Книжк. Палати.— К., 2014.— №. 5 (6) - [рукопис, в редакції].

Рассматриваются особенности и направления развития научных исследований по документоведению; проанализированы количественно-качественные показатели защищенных в Украине диссертаций по документоведческой специальности за последние пять лет, определены тенденции.

Ключевые слова: научные исследования, диссертации, документоведение, УНИИАДД, НАРККиИ, НБУВ, ХГАК, Украина

There are considered the features and directions of the scientific research development on documentology; there are analyzed the qualitative and quantitative indicators of theses defended in Ukraine on documentology specialty for the last five years, are defined trends.

Keywords: scientific research, dissertations, documentology, UNIIADD, NARKKiI, VNLU, KhGAK, Ukraine

УДК 002-05:005.963.1:001.891.3

М.С. Слободянік

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ СУЧASNIX ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

В роботі аналізуються теоретико-методологічні проблеми підготовки сучасних документознавців. Розроблено концептуальну модель підготовки фахівців в сучасних умовах.

Ключові слова: документознавство, підготовка кадрів, системний підхід, концептуальна модель.

Українське документознавство розвивається під впливом загально цивілізаційного процесу формування відкритого інформаційного суспільства, яке базується на демократії, ринковій економіці, розвинутій мережі телекомунікацій, що у своїй сукупності забезпечують загальну доступність документної, фактографічної та аналітичної інформації. Це зумовлює необхідність внесення принципових змін у документознавчу освіту.

Теоретичні засади її розвитку ґрунтуються на системному підході. У відповідності з його центральною ідеєю підготовка сучасних документознавців розглядається як система у взаємозв'язку і взаємозалежності її підсистем і елементів, що спрямовані на досягнення спільної мети – забезпечення рівня підготовки документознавців потребам